

“ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР ЖИНОЯТЧИЛИГИНИНГ ВИКТИМОЛОГИК ПРОФИЛАКТИКАСИ” ТУШУНЧАСИ ҲАҚИДА

ХАМДАМОВ АБДУВАЛИ АХМЕДОВИЧ

Ўзбекистон Республикаси ички ишлар вазирлиги Академияси
тезкор-қидирув фаолияти кафедраси профессори

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20339064>

ARTICLE INFO

Received: 20th May 2026

Accepted: 21st May 2026

Published: 22nd May 2026

KEYWORDS

вояга етмаганлар,
жиноятчилик, виктимология,
профилактика, ички ишлар
органлар, жиноятларнинг олдини
олиш, жабрланувчи, жабрланувчи

ABSTRACT

Мақолада вояга етмаганлар
жиноятчилигининг виктимологик
профилактикаси тушунчаси бўйича илмий
қарашларнинг назарий таҳлили келтирилган
бўлиб, бу ички ишлар органларининг вояга
етмаганларнинг виктимологик профилактикаси
бўйича фаолиятини ташкил этишда катта
амалий аҳамиятга ега.

Мустақиллик йилларида мамлакатимизда ёшларга билим бериш, миллий анъана ва қадриятларимизга ҳурмат руҳида тарбиялаш, маънан баркамол ва жисмонан соғлом авлодни шакллантириш, ёшларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш борасида муайян ишлар амалга оширилди. Шу билан бирга, инсон ҳуқуқларини таъминлаш, давлат органларининг масъулияти ва очиқлигини кучайтириш, фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари, аҳоли ва жамоат бирлашмаларининг сиёсий фаоллигини ошириш борасида тизимли ишлар амалга оширилди. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳақли равишда “ўғил – қизларнинг онгини салбий таъсирлардан ҳимоя қилиш, хато қилганларга тўғри йўлга қайтишга ёрдам бериш-ўзини ватанпарвар деб билган ҳар бир Ўзбекистон фуқаросининг, айниқса ёшларнинг бурчидир”, деб таъкидлади¹. Дунё миқёсида ёшларнинг сон жиҳатида салмоғи ошиб бораётган ҳозирги шароитда уларни турли хавф-хатарлардан ҳимоя қилиш энг муҳим вазифалардан ҳисобланади. «...бугунги дунё ёшлари сон жиҳатидан энг катта авлод бўлиб, улар 2 миллиардни ташкил этмоқда. Жаҳон тарихида илгари ҳеч қачон бундай бўлмаган»². Республикамиз аҳолисининг 58,8 фоизини³ ёшлар ташкил этади.

¹ Мирзиёев Ш.М. Азму шижоатли ёшларимиз билан биргаликда янги Ўзбекистонни албатта бунёд этамиз// Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ёшлар кунига бағишланган тантанали маросимдаги маърузаси. 01.07.21
<https://president.uz/ru/lists/view/44630>.

² Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқ депутатлари Хоразм вилояти кенгашининг навбатдан ташқари сессиясидаги нутқи // <http://www.press-service.uz/uz/lists/view/1147> (14.10.2017).

³ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Халқ депутатлари Хоразм вилояти кенгашининг навбатдан ташқари сессиясидаги нутқи // <http://www.press-service.uz/uz/lists/view/1147> (14.10.2017).

Бинобарин, мамлакатимизда кечаётган жараёнлар ички ишлар органларининг ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш борасидаги фаолиятини тубдан такомиллаштиришни тақозо этмоқда. Шу билан бирга, соҳадаги вазият ва амалга оширилган чора-тадбирларни таҳлил қилиш шуни кўрсатадики, ёшларнинг кенг қатламлари билан боғлиқ долзарб масалаларни ҳал этиш, ёшларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш, уларнинг касбий йўналиши ва бандлигини таъминлаш, ташаббусларини рағбатлантириш бўйича олиб борилаётган ишлар талаб даражасида ташкил этилмаган. Янги шарт-шароитларни ҳисобга олган ҳолда самарадорликни ошириш, жиноятчиликка қарши курашни кучайтириш масалалари ечимини излаш фаоллаштирилмоқда. Бунда ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш муҳим ва масъулиятли ўрин тутди, бунда профилактика фаолиятининг моҳияти, мақсади, даражаси, қўлланиш доираси ва субъектларига кўра бир-биридан фарқ қилувчи кенг қўламли чора-тадбирларни қўллаш назарда тутилади.

Жиноятларнинг олдини олиш, биринчидан, жиноятларнинг сабабларини, шартларини, шунингдек уларни содир этишга ёрдам берадиган ҳолатларни аниқлаш ва йўқ қилиш, иккинчидан, жиноят содир этишга қодир бўлган шахслар доирасини аниқлаш (уларнинг ғайриижтимоий йўналтирилганлиги туфайли) ва улар билан зарур профилактика ишларини олиб боришни ўз ичига олади. Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тизимининг муҳим таркибий қисми жиноятнинг потенциал ва ҳақиқий қурбонлари билан ишлашга қаратилган виктимологик профилактика ҳисобланади. Замонавий илм-фанда жиноятларнинг виктимологик профилактикаси тушунчаси ҳам жуда кенг асосга эга⁴. Илмий билимларнинг ҳар қандай соҳасини илмий шакллантириш тарихи унинг мураккаб таркибий ва ахборот базасининг мажбурий ва зарур элементи бўлиб, уни ўрганиш долзарб ва муҳимдир. Муайян фаннинг тарихий ривожланишининг асосий олдинги босқичларини аниқлаш, текшириш, қайд этиш ва ҳар томонлама кўриб чиқиш уни кейинги ривожланиш йўналишларини таъминлайдиган асосдир. Виктимологик фаннинг ривожланиши ва унинг концептуал аппарати муаммолари Б. Мендельсон, Г. Гентинг, Л. В. Франк, Д. В. Ривман, В. А. Туляков, К. В. Вишневецка, Т. В. Варчук каби олимлар ва И. Исмаилов, К. Р. Абдурасулова, А. Г. Закирова, А. С. Турсунов, Ф. М. Мухитдинов, Қ. А. Саитқулов, С. Б. Хўжақулов, И. Ю. Фазилов ва бошқа олимларимиз асарларида келтириб ўтилган. Бироқ вояга етмаганлар ўртасида содир этилган жиноятларнинг профилактикасининг алоҳида таълимот сифатида шаклланиши, бизнингча, етарлича ўрганилмаган.

⁴Мисол: *Галушко Д.М.* Ювенальная виктимология: криминологические и социально психологические проблемы: дис. ... канд. юрид. наук. – М., 2002. – С. 13; *Задорожный В.И.* Концептуальные основы виктимологической профилактики преступлений: автореф. дис. ... дра юрид. наук. – М., 2006; *Вишневецкий К.В.* Виктимность несовершеннолетних и проблемы социализации личности // Теория и практика общественного развития. – 2012. – № 9. С. 265–270; *Котлярова И.О.* Жертва и виктимность: явления и понятия // Виктимность человека как социальная проблема: материалы областной науч.-практ. конференции 21 февраля 2012 г.; под ред. *И.О. Котляровой.* – Челябинск: Издательский центр ЮУрГУ, 2012. – С. 8–10; *Николаева Ю.В.* Виктимологические аспекты профилактики преступлений в отношении несовершеннолетних // Административное и муниципальное право. – 2012. – № 7. – С. 83–91., *Саитқулов К.А.* Ички ишлар органларининг ҳуқуқбузарликлар виктимологик профилактикаси бўйича фаолиятини такомиллаштириш. ю.ф.б.ф.д. (PhD) диссертация иши. – Т., 2020. Виктимология: Дарслик /*К.Р. Абдурасулова, А.Г. Закирова, Ф.М. Мухитдинов, Ш.Х. Алиев, С.Б. Хўжақулов, Б.А. Умирзаков, ва бошқ.*; Маъсул муҳарир *Ф.М. Мухитдинов.* – Т., 2021.– 320 б.,

Виктимологик профилактика назариясининг назарий қоидаларини ишлаб чиқиш профилактика тадбирларини ўтказиш амалиётини янада такомиллаштиришни рағбатлантиради. Юқоридаги қонунларда қонун чиқарувчи “вояга етмаганлар”, “бошпанасизлар”, “қаровсизлар”, “жиноят қурбони”, “вояга етмаганлар ўртасида назоратсизлик ва ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш”, “ижтимоий хавfli вазиятда бўлган вояга етмаганлар”, “вояга етмаганлар” тушунчаларини белгилаб берди, шунингдек “Виктимологик жиноятларнинг олдини олиш” тушунчаси сингари, қонун чиқарувчи томонидан, хусусан⁵, “вояга етмаганлар жиноятчилигининг виктимологик профилактикаси” каби фундаментал тушунчалар шакллантирилмаган. Бу тушунча профилактика назариясидаги асосий ва дастлабки тушунчалардан биридир. Бинобарин, ушбу тушунчанинг тўғри таърифи қабул қилинган қарорларнинг қонунийлиги ва асослилигини таъминлашнинг зарур шартидир. Қонунчиликдаги бу бўшлиқ турли оқибатларга олиб келиши мумкин. Ҳар қандай фаннинг концептуал аппаратини ойдинлаштириш ҳуқуқ назариясининг энг муҳим ва асосий жиҳатларидан биридир. Бу ерда А.И. Абрамованинг иборасини эслаш ўринли бўлади: “Таърифни шакллантиришда, акс эттирилган объектнинг муҳим хусусиятларини концепциядан ташқарида қолдириб, бўшлиқларга йўл қўймаслик керак, бу ҳуқуқни муҳофаза қилиш субъектига тегишли нормани ўзбошимчалик билан талқин қилиш ва ҳосил бўлган бўшлиқни фақат ўз хоҳишига кўра тўлдириш учун маълум эркинлик беради”⁶. Ҳар қандай тушунчанинг мазмуни воқелик объектларининг муҳим белгиларидан иборат бўлганлиги сабабли, тушунчанинг таърифи бир вақтнинг ўзида тегишли объектнинг моҳиятини очишдир⁷.

Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олишга кўп қиррали ёндашув бугунги кунда тобора кўпроқ издошларни орттирмоқда. Таъкидлаш жоизки, бизнинг тадқиқотимизнинг асосий йўналишини ҳисобга олган ҳолда, биз, аввало, ушбу тушунчаларга ягона ёндашувни шакллантиришимиз шарт. Энг муҳим муаммолардан бири бу “вояга етмаганлар жинояти” тушунчасини шакллантиришдир. Ахир, 18 ёшга тўлган инсон вояга етади ва унинг ноқонуний хатти-ҳаракатлари аллақачон “катталар” жинояти сифатида таснифланади. Жиноят қонунчилигидан маълумки, жиноят содир этиш вақтида ўн саккиз ёшга тўлган шахслар вояга етган деб ҳисобланадилар ва улар тўлиқ жинойий жавобгарликка тортиладилар. Бироқ, бундай кескин бўлиниш мутлақо тўғри эмас.

Маҳаллий ва хорижий махсус адабиётларни ўрганиш шуни кўрсатдики, биз “виктимологик профилактика”, “вояга етмаганлар жиноятлари”, “вояга етмаганларнинг виктимологик профилактикаси” каби тушунчаларга турлича ёндашувларни аниқладик. Юқоридагиларни умумлаштирсак: “Виктимологик

⁵2014 йил 14 майдаги Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида” ги 371-сонли Қонунини 43-моддаси. *Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами*, 2014 й., 20-сон, 221-модда; 2015 й., 32-сон, 425-модда; 2016 й., 52-сон, 597-модда; 2017 й., 37-сон, 978-модда; *Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси*, 05.01.2018 й., 03/18/456/0512-сон; 16.01.2019 й., 03/19/516/2484-сон, 2019 й., 2-сон, 47-модда, 24.05.2019 й., 03/19/542/3177-сон, 05.09.2019 й., 03/19/564/3690-сон, 11.09.2019 й., 03/19/566/3734-сон, 30.10.2019 й., 03/19/575/3972-сон; *Қонунчилик маълумотлари миллий базаси*, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон, 19.11.2021 й., 03/21/729/1064-сон; 26.01.2022 й., 03/22/747/0064-сон; 01.06.2022 й., 03/22/772/0460-сон; 12.04.2023 й., 03/23/829/0208-сон

⁶Абрамова А.И. Правовые понятия в общем цикле развития российского законодательства. – Журнал российского права № 11 — 2017. – С.38.

⁷Светлов В.А. Практическая логика. 2-е изд., испр. и доп. СПб., 1997. С. 29. Иванов Е.А. Логика. 2-е изд., перераб. и доп. М., 2001. – С. 71.

профилактика”, “вояга етмаганлар ўртасидаги жиноятларнинг виктимологик профилактикаси” тушунчаларини аниқ шарҳлаш учун юқорида қайд этилган тушунчаларга ягона ёндашувни шакллантиришимиз зарур. Виктимология фаннинг нисбатан янги йўналиши бўлиб, у тобора кўпроқ эътиборни тортмоқда. Бу фан илмий билимлар тизими сифатида XX асрнинг иккинчи ярмида ўз ривожланишини бошлади. Криминология дарслигида қайд этилганидек⁸ “Виктимология сўзма-сўз “қурбонликни ўрганиш” деган маънони англатади (лотинча виктим - қурбонлик ва юнонча логос - таълимот). Бундан келиб чиқадики, виктимологиянинг асосий тушунчаси “жабрланувчи” тушунчаси ҳисобланади. Адабиётда таъкидланганидек, виктимология жиноят қурбонларини ўрганади - бу ушбу фаннинг асосий тадқиқот объектларидан биридир⁹. Кенг маънода криминологик атама бўлган “Жиноят қурбони” одатда “бошқаларнинг ноқонуний (жиноий) фаолияти натижасида зарар кўрган ҳар қандай шахс, ижтимоий гуруҳ ёки шахсни билдиради”. Бу атамани мунозарали деб ҳисоблаш мумкин. Л.Ф.Франк ва бошқалар таъкидлаганидек,¹⁰ юридик шахслар ҳам жабрланувчи ҳисобланади. Учинчи нуқтаи назар ҳам борки, муаллиф, масалан, Г.Й.Шнайдер, кўрсатилган икки шахсдан ташқари, жамият, давлат ва халқаро тартибни жиноят қурбони деб ҳисоблайди.

Д.В.Ривманнинг фикрига кўра, виктимология фани жиноят қурбонларини ўрганиш ғоясини амалга ошириш сифатида пайдо бўлган ва дастлаб криминологияда йўналиш сифатида шаклланган. Бироқ, вақт ўтиши билан бу ҳақдаги фикрлар ўзгариб борди, қурбонология предмети ва унинг илмий мақоми тўғрисида турли хил қарашлар шаклланди¹¹.

Юқоридагиларни мантиқий таҳлил қилиш бизга шундай хулоса чиқариш имконини беради;

1. Виктимология криминологиянинг бир тармоғи ёки хусусий криминологик назариядир ва шунинг учун ривожланиш унинг доирасида содир бўлади.
2. Виктимология — бу жиноят ҳуқуқи, жиноят процесси ва криминологияга ёрдамчи бўлган жиноят қурбони ҳақидаги фанлараро фандир. Унинг мавжудлиги ва фаолияти криминология билан параллел равишда ишлайди.
3. Виктимология — Бу умумий назария, жабрланувчи тўғрисидаги таълимот бўлиб, ўзбошимчалик билан келиб чиққан жабрланувчини ҳам жиноий, ҳам жиноятлар билан боғлиқ бўлмаган ўрганиш мавзусига эга.

В.И.Полубинский нуқтаи назаридан, “виктимология криминология билан параллел равишда мавжуд бўлган, унинг предмети жиноят қурбонлари (жиноий виктимология) ва травматизм (травматик виктимология) бўлган фаннинг мураккаб соҳасидир¹².

⁸Исмаилов И., Абдурасулова К.Р., Фазилов И.Ю. Криминология Умумий қисм. /под. ред. Ш.Т. Икрамова – Т., 2015. – С. 179.

⁹Коновалова И.А. Виктимологические аспекты предупреждения корыстных преступлений, совершаемые несовершеннолетними / И.А. Коновалова// Право и жизнь. – М., 2013. -№ 5

¹⁰Франк Л.В. Виктимология и виктимность. Жертва - соучастник преступления // Литературная газета. – 1976. – № 40. – С. 22.

¹¹Батафсил Ривман Д.В. «Криминальная виктимология»: учебник / Д.В. Ривман - СПб.: Питер, 2002.

¹²Полубинский В.И. Виктимологические аспекты профилактики преступлений Учебное пособие. /В.И Полубинский. - М., 1980. - 77 с.

Шунинг учун дарсликларимизда кўпинча “жиной ви́ктимология” атамаси қўлланилади¹³.

“Виктимологик профилактика” тушунчасини тўлиқ очиб бериш учун биринчи навбатда “профилактика” атамасини ҳам таҳлил қилиш керак. Илмий адабиётларда “профилактика” атамасининг таърифи бўйича кўплаб фикрлар мавжуд. Дарслик ва ўқув қўлланмалардаги маълумотларнинг таърифларидан бошлайлик. Шунинг таъкидлаш керакки, муаллифлар консенсусга келмадилар, унга кўра биз “профилактика” тушунчасига нима киритилганлигини тушунишимиз мумкин.

Дарҳақиқат, ушбу тушунча билан бир қаторда “курашиш”, “олдини олиш”, “бартараф этиш” каби ўхшаш тушунчаларни топиш мумкин. Баъзи муаллифлар бу тушунчаларни бир хил, бошқалари эса бу тушунчаларнинг ўзига хос хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда уларни бошқача деб ҳисоблашади. О.Г.Карпович ўзининг монографиясида “жиноятчиликнинг олдини олиш” ва “жиноятчилик профилактикаси” тушунчаларини таҳлил қилди.

Муаллиф бу икки тушунча ўртасидаги фарқ аҳамиятсиз деб ҳисоблайди, чунки улар “бир-бирини тўлдирувчи функцияга эга ва қуйидагиларни англатади:

1. Жиноятчиликнинг олдини олиш ва жиноятчилик;
2. Қасдни аниқлаш босқичида жиноятнинг олдини олиш;
3. Қасдни аниқлаш босқичида жинойи фаолиятни бартараф этиш;
4. Ҳуқуқбузарликларнинг олдини олиш, бу барча даражадаги жиноятларнинг сабаблари ва шартларини аниқлаш, бартараф этиш ёки зарарсизлантиришга қаратилган фаолиятдир”¹⁴.

Криминология дарслигида “жиноятчиликка қарши кураш” атамаси жиноят ҳуқуқи нормаларига риоя этилишини таъминлашга, жиноятчиликнинг олдини олиш ва жиноятларнинг олдини олишда тавсифланган ҳимоя қилинадиган манфаатларга зарар етказилишининг олдини олишга қаратилган давлат ва жамоат органлари фаолияти тизими сифатида белгиланади. “Бартараф этиш” “курашиш” тушунчасига киритилган, аммо “курашиш” дан фарқли ўлароқ, “бостириш” фақат жиноятни тайёрлаш босқичида ёки “курашиш” кейинги босқичларда амалга оширилиши мумкин бўлган суиқасд босқичида мумкин.

Таъкидлаш жоизки, Ўзбекистон Республикасининг “Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси тўғрисида” ги Қонунида¹⁵ қонун чиқарувчи фақат “ҳуқуқбузарликлар

¹³Криминология. Умумий қисм: Дарслик. / И.Исмаилов, К.Р Абдурашулова, И.Ю. Фазилов; Масъул муҳарир Ш.Т. Икрамова – Т., 2015. – 272 б., Виктимология: Дарслик /К.Р Абдурашулова, А.Г. Закирова, Ф.М. Мухитдинов, Ш.Х. Алиев, С.Б. Хўжақулов, Б.А. Умирзаков, Ф.С. Каршиев ва бошқ.; Масъул муҳарир Ф.М. Мухитдинов. – Т., 2021.320 б., Ҳуқуқбузарлик профилактикаси: Дарслик /Б.А. Матлюбов, А.С. Турсунов, С.Б. Хўжақулов ва бошқ. – Т., 2020. –294 б.

¹⁴Батафсил Карпович О.Г. Экономическая преступность в России. Теория и практика противодействия: монография / О.Г. Карпович – Москва: Закон и право – 2012. – 197с.

¹⁵Ҳуқуқбузарликлар профилактикаси — ҳуқуқ-тартиботни сақлаш ҳамда мустаҳкамлаш, ҳуқуқбузарликларни аниқлаш, уларга барҳам бериш, шунингдек ҳуқуқбузарликларнинг содир этилиши сабабларини ва уларга имкон бераётган шарт-шароитларни аниқлаш, бартараф этиш мақсадида қўлланиладиган ҳуқуқбузарликлар умумий, махсус, яқка

профилактикаси” тушунчаси билан чекланиб қолган.

Эслатиб ўтамиз, виктимологик профилактика фақат жиноят қурбонини ўрганиш билан чекланмайди: «оммавий заифлик, алоҳида ижтимоий, касбий ва бошқа гуруҳларнинг заифлиги ҳам киради. Маҳаллий ва хорижий ихтисослаштирилган адабиётларни ўрганиш шуни кўрсатдики, илмий, энг муҳими, амалий муаммоларни ҳал қилиш учун қуйидагиларни билиш керак: жиноят қурбонларининг умумий аҳоли сонигаги улуши қанча; жабрланганлар массасида алоҳида аҳоли гуруҳларининг улуши; Қандай жиноятлардан ва қандай муносабатларда жабрланувчилар ижтимоий, ахлоқий, психологик ва жисмоний хусусиятлари билан фарқ қилувчи турли тоифадаги субъектлардир.

Тор маънодаги ёндашувга келсак, бу жиноятларнинг олдини олишнинг давлат тизимига киритилган умумий ижтимоий ва махсус криминологик чора-тадбирларнинг қўйи тизими бўлиб, шахсий ва оммавий (гуруҳ) қурбонликни уларнинг шартлилигини бартараф этиш ёки камайтириш орқали камайтиришга қаратилган, (жабрланувчининг) мойиллиги, шунингдек, жиноятнинг потенциал қурбонларининг ўзларининг ҳимоя қобилиятларини фаоллаштириш орқали, бу охир-оқибатда уларнинг хавфсизлигини таъминлашга ёрдам беради¹⁶. Д.В.Ривманнинг фикрича, “келажакда тегишли хусусий қурбонлик назариялари ишлаб чиқилиши керак. Муайян назарияларнинг пайдо бўлиши эмпирик материалларга нисбатан қарама-қаршиликлар билан боғлиқ эмас, балки маълум бир фаннинг умумий назарияси мавзусини батафсилроқ ўрганиш зарурати билан боғлиқ ва фаннинг етарлича юқори ўрганиш даражасига ўтишини кўрсатади”¹⁷. Масалан, илмий адабиётларда вояга етмаганлар виктимологияси ёки вояга етмаганлар жинояти виктимологияси каби виктимологик профилактика турини учратиш мумкин. Бугунги кунда илмий адабиётларда виктимологик профилактиканинг тегишли ва тўлиқ таърифи шаклланмаган бўлса-да, виктимологик профилактикага қуйидаги таърифни бериш мумкин: бу жиноятлар содир этиладиган омилларни, ҳолатларни, вазиятларни аниқлаш, бартараф этиш ёки зарарсизлантиришга қаратилган ва жиноятчини тажовуз объектисиз қолдиришга қаратилган умумий аҳоли ва шахсларнинг хавфсизлигига қаратилган чора-тадбирлар мажмуидир¹⁸.

Шундай қилиб, илмий ишлар ва ўқув нашрларида учрайдиган тушунчаларни назарий таҳлил қилиш, тушунчаларни қуришнинг мантиқий қоидаларидан фойдаланган ҳолда, бизга қуйидаги таърифни беришга имкон беради: Виктимологик профилактика — Бу ижтимоий институтларнинг ўзига хос фаолияти бўлиб, у жиноят содир этилишига олиб келадиган омилларни, ҳолатларни, вазиятларни аниқлаш, бартараф этиш ёки зарарсизлантиришга қаратилган. Виктимологик профилактика, жиний хатти-ҳаракатларнинг анъанавий олдини олиш каби, мураккаб тузилишга эга. У турли субъектлар томонидан, турли даражадаги, турли хил ва шаклларда, тегишли объектларга нисбатан, жабрланувчининг хатти-ҳаракати ва шахсий хусусиятларининг намоён бўлишининг дастлабки ва бевосита босқичларида амалга оширилади.

тартибдаги ва виктимологик профилактикасининг ҳуқуқий, ижтимоий, ташкилий ва бошқа чора-тадбирлари тизими

¹⁶Батафсил Мусаев Д.У. Виктимологическая профилактика преступлений против жизни и здоровья : автореферат дис. ... кандидата юридических наук :Бишкек, 2012.- 29 с.

¹⁷Ривман Д.В. «Криминальная виктимология»: учебник / Д.В. Ривман - СПб.: Питер, 2002.

¹⁸Кулакова А.А. Виктимологический аспект пенитенциарной преступности и ее предупреждения (в отношении сотрудников уголовно-исполнительной системы) : дис. канд. юрид. наук :- Нижний Новгород, 2008.- 185 с.

Анъанавий профилактикани амалга оширувчи давлат органлари, хусусий ва жамоат ташкилотлари, фуқаролар ва мансабдор шахслар виктимологик профилактиканинг субъектлари бўлиши мумкин. Шунингдек, жабрланувчиларни қонунга хилоф ҳужумлардан ҳимоя қилиш соҳасида улар билан ишлашни профессионал даражада таъминловчи юқори ихтисослаштирилган тузилмалар шакллантирилмоқда. Улар кейинги хатбошида батафсилроқ муҳокама қилинади.

Вояга етмаганлар ўртасида содир этиладиган жиноятларнинг профилактикаси вояга етмаган шахс шахсини шакллантиришга ва унинг жиноятчи йўлига ўтишини барвақт олдини олишга, шунингдек қайталанишининг олдини олишга қаратилган эрта профилактика тадбирларини ўз ичига олади. Эрта профилактика тегишли органлар зиммасига юклатилган устувор вазифа ҳисобланади, чунки у бола шахсида ҳали барқарор бўлмаган, яъни келажакда жиноят содир этиш эҳтимоли юқори ғайриижтимоий ўзгаришларни аниқлаш ва бартараф этиш имконини беради, йўқотишларга олиб келадиган ва вояга етмаган шахсга нисбатан қатъий мажбурлов чораларини қўллашнинг олдини олади ва зарар етказишнинг олдини олади.

Ушбу йўналишдаги йўналишлардан бири виктимологик профилактика ҳисобланади. Виктимологик жиноятларнинг олдини олиш - бу жабрланувчининг хатти-ҳаракатларини шакллантирадиган шартлар, фактлар ёки вазиятларни аниқлаш ва бартараф этишга қаратилган ижтимоий институтларнинг ўзига хос ишидир. Уларнинг методлари ва усуллари қонун билан мустақамланган бўлиб, улар ҳам мамлакатдаги умумий вазиятга, ҳам алоҳида ҳолатларга қараб доимий равишда тузатилиб борилади. Вояга етмаганлар жиноятларининг виктимологик профилактикаси, шубҳасиз, криминологик билим ва тадқиқотнинг жуда долзарб ва ижтимоий аҳамиятга эга соҳаси ҳисобланади, чунки вояга етмаганлар томонидан жиноят содир этиш, қоида тариқасида, оғир, кўпинча қайтариб бўлмайдиган оқибатларга олиб келади. Виктимологик профилактика, жиноий хатти-ҳаракатларнинг анъанавий олдини олиш каби, мураккаб тузилишга эга. У турли субъектлар томонидан, турли даражадаги, турли хил ва шаклларда, тегишли объектларга нисбатан, жабрланувчининг хатти-ҳаракати ва шахсий хусусиятларининг намоён бўлишининг дастлабки ва бевосита босқичларида амалга оширилади. Анъанавий профилактикани амалга оширувчи давлат органлари, хусусий ва жамоат ташкилотлари, фуқаролар ва мансабдор шахслар виктимологик профилактиканинг субъектлари бўлиши мумкин. Шунингдек, жабрланувчиларни қонунга хилоф ҳужумлардан ҳимоя қилиш соҳасида улар билан ишлашни профессионал даражада таъминловчи юқори ихтисослаштирилган тузилмалар шакллантирилмоқда.